

اصول و مفاهیم صورتبندی (سلسله مراتب) استراتژی^(۱)

سیاست و دکترین دفاعی و استراتژی نظامی

صادق حیدرخانی

در این سلسله مقالات سعی شده تا ضمن بررسی و ارائه یک نظام هماهنگ اولیه برای تعریف بهتر اصول و مفاهیم (سلسله مراتب) استراتژی مناسبی به منظور تبیین «دفاع همه جانبه» ارائه شود.

واژه استراتژی که یک کلمه یونانی است به معنای فرماندهی لشکر و یا سرداری می‌باشد که در متون فارسی از آن به فن اداره عملیات جنگی، دانش رهبری عملیات نظامی تعبیر می‌شود. ترجمه فنی استراتژی «تدبیر (علم و فن) یا طراحی نقشه برای جنگ یا مقابله با تهدید توأم با نیرنگ و خدعه و نقل و انتقالات نظامی است و در آخرین تعریف، سازماندهی و به کارگیری مؤثر منابع و امکانات و توان دفاعی در رسیدن به اهداف استراتژیک و عمده مطرح شده است.

سطوح چهارگانه صورتبندی (سلسله مراتب) استراتژی

چهار سطح مختلف برای استراتژی تصور می‌شود که هر یک از این سطوح در درون خود بر اساس یک رشته قواعد و مقررات و سلسله مراتب خاص تحول می‌یابد و با سطوح دیگر نیز به صورت سازنده و کارآمد یک ارتباط ظریف و توازن متناسب را برقرار می‌سازد و این امر ضرورت کارکرد مؤثر سلسله مراتب استراتژی است.

سطوح چهارگانه استراتژی عبارتند از: سطح اول که آن را سطح کلان یا سطح ملی نام نهاده‌اند به ترتیب اولویت و اهمیت شامل مقاصد ملی، منافع ملی، اهداف ملی، سیاست ملی و استراتژی ملی می‌شود و سطح دوم که سطح مشترک فی مابین

سطح ملی و سطح قوا است. و سطح سوّم که سطح «سطح استراتژیک» است که در بعد دفاعی به نیروهای مختلف هوایی، دریایی زمینی و ... تقسیم می‌شود. و سطح چهارم سطح تاکتیک است که در تمام یگانها و نیروهای مختلف نظامی کسر دارد. مقاله حاضر بررسی سطح دوم استراتژی یعنی «سیاست و دکترین دفاعی و استراتژی نظامی» است که به نام سطح مشترک معروف است و در بخش سیاست دفاعی و استراتژی نظامی تقسیم می‌شود.

بخش اوّل: سیاست دفاعی (Defence policy)

وظیفه اصلی سیاست دفاعی تقویت کل توان و نیروهای بالقوه یک ملت برای حفظ امنیت ملی است و در این راستا در جهت توسعه و بکارگیری منافع نظامی ملل می‌باشد و عناصر توان ملی که به امنیت کشور منتهی می‌شود را هدایت می‌کند. این فعالیتها به طور کلی شامل: توسعه، تقویت، و بکارگیری قابلیت‌های (مادی و غیرمادی) نظامی است.

اساس حفظ هویت و امنیت (اساس کار سیاست دفاعی است) بر اتحاد و تلفیق در فعالیت‌های محیط «خارجی» و «داخلی» تأکید می‌کند و این دو عامل مهم را مورد بررسی قرار می‌دهیم.

الف - محیط بین الملل: محیط بین الملل به عنوان یک منبع از فرصت‌های مناسبی که یک کشور می‌تواند آنها را درک و بهره‌برداری نماید مطرح کرده و در عین حال به عنوان یک خطر و تهدید امنیتی می‌بایست از آن دوری کرد. بررسی محیط ژئوپلیتیکی و ژئواستراتژیکی کشور، مناطق همکاری با کشورهای همجوار منطقه و قدرتهای منطقه‌ای به منظور نیل و حفظ تعادل قدرت را مشخص کرده و نسبت به موقعیت و میزان توان کشور در عرصه بین الملل عملکرد عوامل واقعی و ذهنی را ارائه می‌دهد.

ب - محیط داخلی: ملاحظات و عوامل مؤثر بر محیط داخلی که معمولاً ویژگیهای گوناگونی دارند نیز با هم درکنش متقابلند و به صورتهای گوناگون هم به همدیگر

مرتبط می‌شوند. در انتخاب استراتژی ملی و سیاست دفاعی این عوامل تأثیر بسزایی دارند: الف - سیستم دفاعی، سیاسی، اقتصادی و وضعیت جغرافیایی ب - سطح تکنولوژی و میزان توسعه و پیشرفت اقتصادی ج - نوع حکومت و اراده ملی

گزینه‌های سیاست دفاعی

طیف انتخاب این گزینه‌ها که می‌تواند از حداکثر مقاومت و مقابله تا حداقل مقاومت یا تسلیم سریع متغیر باشند عبارتند از:

۱ - مقابله: به کارگیری امکانات نظامی و بسیج همگانی در نیل به اهداف که مستلزم درک توان نظامی طرفین و درک اهداف و نیت دشمن فرضی.

۲ - بازدارندگی: باز داشتن دشمن از انتخاب و انجام عملیات نظامی به طوری که با یک چشم‌انداز نسبت به بهره آن از قبول ریسک و ناامیدی از کسب اهداف مورد نظر را قبول نماید. معتبرترین بازدارندگی توسط توانایی هسته‌ای محتمل است.

۳ - دفاع: عبارت است: کاهش خسارت و تهدیدات مورد انتظار در هنگام شکست بازدارندگی، خواه با عمل از دست دادن سرزمین و خواه با قبول انهدام تجهیزات و نفرات نظامی صورت گیرد.

۴ - آشتی و مصالحه: قبول مصالحه در موارد کم اهمیت به منظور حفظ حریت و استقلال کشور. که در صورت وفاق متحدان خارجی و هماهنگی اوضاع داخلی و حفظ توانایی نظامی در سطح معقول میسر است.

۵ - همکاری و سازش: در این عمل یک طرف برای حفظ و نگهداری چیزی که از طرف مقابل تهدید می‌شود امتیازاتی را جهت حفظ وضع موجود و جلوگیری از توسعه خطر قبول می‌کند.

۶ - پیمانها: ابزاری هستند که به وسیله آنها کشورهای عضو تلاش می‌کنند تا بحران امنیتی خود را کاهش دهند.

۷ - توازن قوا: در یک حالت، صلح با توازن نیروهای نظامی دو کشور متخاصم

امکان پذیر است.

محدودیت‌های اتخاذ تصمیم‌گیری و انتخاب گزینه‌های سیاست دفاعی: عبارتند از: ۱- محدودیت‌های بودجه‌ای و اقتصادی ۲- محدودیت عدم وحدت رویه برای بسیج همگانی ۳- محدودیت‌ها و فشارهای ابرقدرتها در سایه سازماندهی و بسیج جامعه بین‌الملل. ۴- میزان ثبات و قدرت ۵- منابع و ۸نحوه جمع‌آوری و تکمیل اطلاعات زنده ۶- سیستم تسلیحات .....

مراحل تنظیم و انتخاب سیاست دفاعی: یک سیاست‌گذار استراتژی به منظور جلوگیری از ایجاد شکاف و ناهمگونی و هماهنگی لازم برای دستیابی به هدفهای کشور و مقاصد ملی ناگزیر از یک تصمیم‌گیری مبتنی بر یک سیر منطقی است که مراحل حساب‌شده‌ای در انتخاب سیاست و استراتژی دفاعی مد نظر قرار می‌دهد که به طور خلاصه عبارتند از:

۱- بررسی دقیق فرضیات اساسی. ۲- ارزشیابی و آگاهی از تهدیدات و تلاش جهت یافتن پاسخ ممکن برای دکتترین دفاعی - نظامی. ۳- تنظیم اصول و قواعد اساسی رزم و دفاع ۴- سیستم نظامی و ساختار و سازمان نیروها. ۵- تنظیم بودجه و تولید صحیح صنایع نظامی. ۶- آمادگی فرماندهان و سازمان هدایت کننده صحنه‌های نبرد.

بخش اول (۲) دکتترین دفاعی نظامی: اسکلت یک تئوری است و محیطی که در آن نیروهای مسلح باید عمل کنند توصیف کرده و روش و شرایط خاص بکارگیری آن را مقرر دارد. گزینه‌هایی که دکتترین در نظر دارد عبارتند از: دفاع تهاجمی، احیا و توسعه جنگهای نامنظم، تقویت و استفاده از نیروهای منظم در بازداشتن دشمن و جلب توجه جامعه جهانی، واکنش هسته‌ای نسبت به تهاجم بزرگ .....

بخش دوم: استراتژی نظامی: استراتژی نظامی منطبق و هماهنگ با خط مشی‌ها

دکترینها و سیاست دفاعی، تهیه و تنظیم می‌شود و دارای دو جنبه است:

جنبه اول: نحوه توسعه نیروهای مسلح

جنبه دوم: هدایت، تأمین و توزیع ادوات نظامی برای رسیدن اهداف

استراتژی ملی.

جمع بندی و پیشنهادات: ۱ - ایجاد شرایط لازم و امکان ارتباط نزدیک بین تمام

مراحل تهیه و تنظیم سطوح استراتژی.

۲ - ضرورت بررسی و درک مداوم تهدیدات در تمامی ابعاد خارجی و داخلی.

۳ - انتخاب گزینه مناسب دفاعی با توجه به قابلیتها، منابع و محیط داخلی و

بین‌المللی.

۴ - تنظیم یک سیستم نظامی آماده، پایدار و پویا.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی